

DİNÎ-MÂNEVÎ HALK İNANÇLARI ÜZERİNE

Ülkemiz, gerek coğrafi konumu gerekse sosyo-kültürel özellikleri itibariyle kültürlerin harman olduğu yerdir. Bir çok medeniyete beşiklik etmiş, onların bağrında gelişip boy atmasına imkan sağlamış, yurt olmuş, vatan olmuş, seçkin insanlar, bilge kişiler yetiştirmiş, insanların inançlarıyla, irfânıyla, ahlâkıyla töresiyle, folkloruyla her şeyiyle güzel, cennet misal bir yurttur. Toprağın üstü kadar altı da ayrı bir güzellik ve zenginlikle doludur. İstiklal şairimiz Mehmet Akif, İstiklal marşında bunu ne güzel ifade eder:

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda

Şühedâ fişkırarak toprağı sıksan da şühedâ

Bu yazımızda şu cennet vatanımızın insanların sahip oldukları dinî-mânevî inançlarından, halk inançlarından bahsetmek istiyorum.

Günümüzün sosyolojik anlayışına göre, sosyal müessese ve olaylar, karşılıklı etkileşime sahiptirler; aralarında tek yönlü bir tesirden bahsedilmemektedir.¹ Din Sosyolojisinin kurucularından Max Weber de, bütün sosyal müesseselerin karşılıklı tesirlerini benimser. Ona göre, idârî, hukûkî, iktisâdî ve ekonomik münâsebetlerde dinin tesiri olduğu gibi, bunların da din üzerinde tesirleri vardır.² Binâenaleyh kültürün de dine, dini hayata, dini müesseselere ve dine bağlı değer hükümlerine tesiri söz konusudur.

"**Halk inancı**", kısaca *toplumsal kabullenme ve benimseme* demektir. Genel olarak İktisat ve Teknikten, Hukuk ve Din'e varıncaya kadar bütün değerlere ait olan ve görgü, bilgi alanını aşan bir bağlanış ve kabullenıştır. "Toplum hayatında **üst bünye**" yi teşkil eden inançlar, sosyal normlar halinde kendini gösterirler. Bu normların musamaha hududu dışında kalan davranışlar, toplumun hoş karşılamadığı davranışlar olarak kabul edilir".³

İncelendiği zaman görüleceği gibi, toplumsal hayatın bünyesinde meydana gelen sosyal bir olay, geçen tarihi süreç içinde keyfiyet olarak tamamen unutulmuş, gayba ait bir durum olarak kalmış ama, onun zihinlerde ve vicdanlarda bıraktığı izler daima yâdedilmiş ve öylece kabul edilmiştir. Zaman içinde halk inançlarını oluşturan bir motif olarak yerini almıştır. Bu sebeble "**inanç**" kelimesini, onun,

¹ Frayer,H., İctimâî Nazariyeler Tarihi,s.190-191'den naklen, Er,İzzet., Din Sosyolojisi,Ankara,1998,s.268

² Er,İzzet., a.g.e., s. göst yer.

³ Bilgiseven, Amiran K., **Genel Sosyoloji**, s.246; Ülken,Hilmi Z.,**Sosyoloji**, s.146

toplum hayatına yansıyan uygulamalarından kesin çizgilerle ayırmak oldukça zordur. yani âdet ve gelenek olarak görülen bir takım tatbikat, folklorik uygulamalar, belli bir inancın yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Toplumların sahip oldukları yüksek değerlerin hayata yansması demek olan inançlar ve âdetler, birbirini tamamlayan, bir bütünün iki eşit parçaları gibidirler. her ikisinin de ortak noktası ise, devamlı yâdedilmesi ve tekrarlanmasıdır. Farklı yanları ise, "**âdet**", en uygun hareket tarzının seçilmiş olması halidir veya "*tabiat-ı selime yanında makbul olan tekrarlanmış işlerin gönüllere yerleşmesi halidir*".⁴ **İnanç**, daha çok düşünce planında olup, uygulama olarak hayata pek yansımayan, ama hayatın öyle işlemlerini düzenleyen muharrik bir güç olarak geri planda duran bir özellik gösterir. Yani inanç bir duygu ve düşünce hareketi halinde, insanın iç dünyasına hakimdir. Âdet ise, pratikte hemen kendini gösterir. Onun sahası yaşayan hayatın kendisidir. Hayata yansıyan inanç, tekrarlanıp durdukça, âdet halini alır. Tabiki bu, kaynağı unutulmuş bir inanç ögesi ile ilgilidir. Ama inanç ögesinin kaynağı ilâhî dinler veya felsefi düşünceler ise ve bu biliniyorsa bunun hayata yansmasına âdet diyemeyiz, bilakis o şuurlu bir harekettir.

Bizim bu çalışmamızda, Anadolu'da halkın kendisine dînî-mânevî bir anlam yüklediği, ona öyle inandığı ve hatta benimseyip kabullendiği, hayatında bir norm kabul ettiği inanç olgusunu tesbit etmek; sonra ona yüklediği dînî mânevî unsurları belirleyerek ne derece dînî içerik taşıdığını tahlile yönelik analitik bir çalışma olacaktır.

BAYKUŞ ÖTMESİ:

Baykuş, özellikle geceleri avlanan yırtıcı bir kuştur. Ağaç kovukları, harabeler, kuleler, terk edilmiş kuş yuvaları gibi yerlerde yaşar. Antartika hariç, dünyanın her tarafında bulunur.

Câhiliye Arapları, bu kuşta uğursuzluk görüyorlardı. Onların, bu kuş hakkındaki inançları şöyleydi: Katili bulunmayıp, kısas olunmayan bir maktûlün ruhu, baykuş süretine girerek geceleri gelir. "**Beni sulayınız, beni sulayınız!.....**" diye ötermiş. Katili bulunup, kısas olunca uçar gidermiş.⁵

Baykuş ötmesinin uğursuzluğu inancı, sadece Araplarda görülmemektedir. **Yunan mitolojisinde** de görülür. **Latin** şairi Ovidus (m.18) "metamorphosers" başkuş ile

⁴ Tehanevi, **Keşşafu Istilahati'l-Fünun**, II,957

⁵ İbn Manzur, **Lisan**,XII,624-625; Nevevi,**Minhac (Şerhu Müslim)**,XIV,225

örümcek konusunu işler.⁶ Ülkemizde görülen bu inanç şekli, anlam değişikliğine uğramış, Câhiliye Araplarında olduğu gibi, intikam hisselerini ve kan davasını körükleyen bir unsur olmayıp felaket ve tehlike habercisi olarak bilinmektedir. Baykuş ötmesinin uğursuzluğu hakkındaki ülkemizde inanç şöyledir:

"Bir evin çatısına başkuşun konup ötmesi, o evde bir cenaze çıkacağına, o evde oturanlara bir felaketin geleceğine işaret etmektedir. Bunun için baykuş sesini duyan bir kişi, ona yem ve benzeri yiyecekler atarak şöyle der:

"**Al götür nasibini, bizden başka nasip isteme!..**" sonra elini çevresinde bulunan sert bir zemine vurarak: "**Evlerden irak olsun!....**" der⁷

Bütün İslâm doğu edebiyatında baykuşun geniş bir yeri vardır. **Türk Halk Şiiri'**ne de geçmiştir, **Divan Şiiri'**ne de **İran Edebiyatında**, ondan üzüntülerle sözedilir, yanılır, yakınılır. Türk Halk Şiiri'nde Karadeniz yörelerine ait şu dörtlüklerde baykuş şöyle anlatılır:

Karağaç dalında
Bayguşlar bağıruyi
Domuz gocan Ölecek
Eceli çağırui⁸

Bir İran şairi egemenliğin çöktüğünü, yıkılıp gittiğini anlatan şiirlerinde, baykuşu ana motif olarak kullanır:

Baykuş nöbet tutuyor, **Efrasyab'**ın türbesinde⁹
Örümcek de sultanın köşkünde perdecilik ediyor.¹⁰

Baykuşun, aslında katili bulunmayan ve böylece kısas olunmayan bir maktûlün ruhunun tecessüm etmiş şekli olarak kabul edilmesi, umûmî manası itibariyle "**ruhun bir vücuttan diğerine intikali**" demek olan "Tenâsüh" inancı ile yakından ilgili olabilir. Menşe' olarak **Hintlilere** izâfe edilen **Tenâsüh** inancını, batılı araştırmacılardan **Anz ve Dussaud**, Nusayrilerdeki Tenâsüh inancının yedi kademesini dikkate alarak, onun menşeinin **Bâbil** muhiti olduğunu belirtirler.¹¹ Câhiliye Araplarının "**Atamız İbrâhim Peygamber!...**" şeklinde devamlı hatırladıkları **Hız. İbrâhim (a.s)**'in, **Bâbil** çevresinde yaşadığı ve **Bâbil** krallarından **Nemrud** tarafından ateşe atılmak istenmesi¹² hâdiseleri de

⁶ Eyüboğlu, İ.Z., **Anadolu İnançları**, s.119

⁷ Abdulkadiroğlu, Abdülkerim, "**Kastamonuda Dini Folklor Veya Dini Manevi Halk İnançları**" III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, 1987, s.6; Küçük, Abdurrahman, "**Erzincan Yöresi Halk İnançlarına Toplu Bakış**" III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri s.245

⁸ Eyüboğlu, İ.Z., **Anadolu İnançları**, s.119

⁹ Efrasyab, Büyük İskender zamanında yaşamış ve Keyhüsrev tarafından öldürülmüş bir Turan Yiğidi.

¹⁰ Eyüboğlu, İ.Z., a.g.e., s.120

¹¹ B.Carra De Vaux, "**Babil**" maddesi, İ.A., XII/1, 158-159

¹² Sargon, E. "**Babil**" maddesi, D.İ.A., IV, 392-395

gözönünde alınacak olursa, Tenâsüh inancının Hicaz'a da Babil yolu ile geçmiş olabileceği: Bu inancın Cahiliye Arablarının sahip olduğu "Asabiyet" düşüncesiyle de birleşince, hoşa gitmeyen sesiyle baykuşun, kan davalarını körükleyen bir uğursuzluk timsali haline geldiği düşünülebilir.

Baykuş ötmesinin uğursuzluk getireceği inancı, Hz. Peygamber'in hadislerinde: "**(Eşyada) uğursuzluk yoktur....**"¹³ ifadeleriyle reddedilmiş, İslâm'da yeri olmayan batıl inançlardan sayılmıştır. Çünkü, Kur'an ve sünnet, hâdiselerin meydana gelmesinde hakiki failin Allah olduğu belirterek¹⁴ daima **Tevhid'i** savunmuştur. Uğurluluk veya Uğursuzluk düşüncesi, beşeri değerlendirmeler olup, hadiselerin meydana gelmesinin varlıklarının yaratılış özelliklerine veya belli davranış şekillerine bağlanmış olup, Tevhid inancına zıddır. Yani kuşun ötmesi veya insanın önünden kara kedinin geçmesi bir felaketin olacağına işaret gibi algılamak hem akli hem dini açıdan boş bir inançtır. Hurafeden başka bir şey değildir. Hele buna dini bir anlam yüklemek ise tamamen yanlıştır.

---

¹³ Müslim,Selam,102-103/II,1743

¹⁴ Müslim,Selam,101/II,1742-1743